

УДК 342.924

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.29>

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

Мінка Т.П.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6012-6973>

Мінка Т.П. Деякі правові аспекти захисту тварин від жорстокого поводження.

Стаття присвячена висвітленню удосконаленню законодавства захисту тварин від жорстокого поводження. Встановлено, що поводження з тваринами ґрунтується на таких принципах: жорстоке ставлення до тварин несумісне з вимогами моральності та гуманності, спричиняє моральну шкоду людині. Визнаючи за тваринами певні природні права, суспільство, таким чином, піклується не стільки про захист природи чи екології, скільки демонструє високі моральні та культурні цінності, що характеризуються повагою до життя як такого, особливо до біологічних форм, які мають розвинену нервову систему, а отже здатні відчувати біль, голод, спрагу тощо. Отже, встановлюючи відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, суспільство прагне захистити тварин від страждань, а страждання – категорія етико-психологічна, тісно пов'язана з мораллю. Відтак, вчиняючи адміністративне правопорушення у вигляді жорстокого поводження з твариною, особа порушує управлінські відносини не у сфері охорони природи, а у сфері охорони громадської моралі, оскільки нехтує загальноприйнятими етичними нормами та правилами, що склалися у суспільстві, сприяє поширенню насилля та жорстокості

Акцентовано увагу на зниженні віку адміністративної відповідальності за жорстоке ставлення до тварин, ми виходимо з того, що у віці 16 років особа вже достатньо доросла, щоб усвідомлювати небезпеку своєї поведінки. Звідси, якщо підліток усвідомлює, що тварина страждає від його дій, що вона не може чинити опір, не може звернутися за захистом до відповідних правоохоронних органів, то він психологічно є досить зрілим і для розуміння мети заходів адміністративної відповідальності, що застосовуються до нього. Тим паче, що адміністративне покарання не тягне за собою судимості чи будь-яких серйозних обмежень та позбавлень і має, в основному, виховний та превентивно-профілактичний характер. Варто зазначити, що в зарубіжних країнах існує відповідний досвід, зокрема, згідно законодавства європейських країн, відповідальність за жорстоке поводження з тваринами передбачена з 14 років.

Крім того дискусійним питанням є визначити юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами з подальшим визначенням специфіки умов їх відповідальності. Адже чинне законодавство України надає лише загальні підстави для твердження про можливість притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності за жорстокі дії щодо тварин.

Ключові слова: відповідальність, зарубіжний досвід, жорстоке поводження з тваринами, адміністративна відповідальність, захист тварин, тваринний світ, об'єкт правовідносин.

Minka T.P. Some legal aspects of protecting animals from cruelty.

The article is devoted to highlighting the improvement of legislation on the protection of animals from cruelty. It has been established that the treatment of animals is based on the following principles: cruel treatment of animals is incompatible with the requirements of morality and humanity, causes moral harm to humans. Recognizing certain natural rights for animals, society, thus, cares not so much about the protection of nature or ecology, but rather demonstrates high moral and cultural values, characterized by respect for life as such, especially for biological forms that have a developed nervous system, and therefore are able to feel pain, hunger, thirst, etc. Thus, by establishing responsibility for cruel treatment of animals, society seeks to protect animals from suffering, and suffering is an ethical and psychological category closely related to morality. Therefore, by committing an administrative offense in the form of animal cruelty, a person violates administrative relations not in the field of nature protection, but in the field of public morality protection, since he neglects generally accepted ethical norms and rules that have developed in society, contributes to the spread of violence and cruelty

The emphasis is on lowering the age of administrative responsibility for animal cruelty, we proceed from the fact that at the age of 16 a person is already old enough to realize the danger of his behavior.

Hence, if a teenager realizes that an animal suffers from his actions, that it cannot resist, cannot seek protection from the relevant law enforcement agencies, then he is psychologically mature enough to understand the purpose of the administrative liability measures applied to him. Moreover, administrative punishment does not entail a criminal record or any serious restrictions and deprivations and is mainly educational and preventive in nature. It is worth noting that in foreign countries there is a corresponding experience, in particular, according to the legislation of European countries, liability for animal cruelty is provided for from the age of 14.

In addition, a debatable issue is to determine legal entities as subjects of administrative liability for animal cruelty with the subsequent definition of the specifics of the conditions of their liability. After all, the current legislation of Ukraine provides only general grounds for the statement about the possibility of bringing legal entities to administrative liability for cruel acts against animals.

Key words: responsibility, foreign experience, animal cruelty, administrative liability, animal protection, animal world, object of legal relations.

Постановка проблеми. Україна, прямуючи до повноправного членства у західноєвропейському співтоваристві, також долучилася до низки з вищезгаданих міжнародних угод, хоча, слід зауважити, що значна їх частина досі не ратифікована нашою державою. Втім, це не стало на заваді втіленню важливих заходів щодо визнання та захисту природних прав тварин, зокрема, було визначено два рівні юридичної відповідальності за жорстоке поводження з ними: адміністративну та кримінальну.

У той час, як доцільність та корисність запровадження цієї відповідальності є незаперечними, і не викликають питань, офіційний підхід до формулювання юридичних підстав викликає суперечності та не сприяє якісному та ефективному виконанню інститутом юридичної відповідальності своєї функціональної місії у сфері захисту тварин від жорстокого поводження.

Про те, що стан законодавчого регулювання відповідальності за жорстоке поводження з тваринами далекий від ідеального, яскраво свідчить практика, точніше – її відсутність. Відповідні органи, як правило, або зовсім не реагують на факти жорстокого ставлення до тварин, або ж роблять це вкрай неохоче та без ентузіазму, через що адміністративна відповідальність (не кажучи вже про кримінальну) фактично не працює, і не реалізує свого соціального призначення.

Така ситуація пояснюється низкою факторів. З одного боку – низьким рівнем правосвідомості та правової культури працівників правозастосовних органів, а з іншого – недосконалістю законодавства, котре через власні недоліки не лише не стимулює компетентних посадовців до виконання обов'язків щодо реалізації норм адміністративного деліктного та кримінального права за фактами жорстокого поводження з тваринами, але й надає їм можливості ухилятися від належного виконання цих обов'язків.

Метою цієї статті є проведення порівняльно-правової характеристики адміністративних стягнень за вчинення жорстокого поводження за законодавством України для надання пропозицій щодо удосконалення норм, що встановлюють адміністративно-правову відповідальність в нашій країні.

Стан дослідження проблематики статті. У межах проблеми правових засобів захисту громадської моралі виділяються дослідження І.М. Даньшина, С.В. Баршева, Н.І. Кузнецової, С.Ф. Денисова, І.М. Кулик, В.О. Морозової та інших, окремі аспекти, пов'язані з аналізом проблем адміністративної відповідальності за проступки проти громадської моралі висвітлені в роботах В.І. Лебеденко та В.О. Джужі. Проте комплексного дослідження проблем адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами за законодавством України майже не проводилось.

Виклад основного матеріалу. Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий у 1984 р., уже містив ст. 89 «Жорстоке поводження з тваринами» в такій редакції: «Жорстоке поводження з тваринами, їх мордування або вчинення інших дій, що призвели до їх мучення, каліцтва чи загибелі, зумовлюють накладення штрафу від трьох до семи неоподаткованих мінімумів доходів громадян» (стаття в редакції Закону № 81/96-ВР від 6 березня 1996 р., зі змінами, внесеними згідно із Законом № 55/97-ВР від 7 лютого 1997 р.). До зазначеної статті останні зміни вносилося Законом України від 21 січня 2010 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання і відтворення тваринного світу», які були спрямовані за збільшення розміру адміністративного стягнення у вигляді штрафу «від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» до «від дев'яти до двадцяти одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян» (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання і відтворення тваринного світу, 2010).

У дослідженнях С.Ф. Денисова, А.В. Ландіної, В.О. Морозової обґрунтовується позиція щодо визначення жорстокого поводження з тваринами як протиправного діяння, яке посягає на гро-

мадську моральність. Про серйозну занепокоєність станом моральності в суспільстві, органів державної влади в Україні свідчить низка прийнятих нормативних актів, у тому числі Закон України «Про основи національної безпеки України» від 14 червня 2003 р., Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р., Указ Президента України «Основні напрями розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян України» від 27 квітня 1999 р., Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо здійснення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя» від 15 березня 2002 р., Указ Президента України «Про серйозні недоліки у здійсненні заходів щодо захисту моральності та утвердження здорового способу життя в суспільстві» від 4 лютого 2003 р., Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства» від 24 листопада 2005 р. тощо [4]. Складність цієї ситуації потребує не тільки правового регулювання, а й правового, у тому числі адміністративно-правового, захисту основ суспільної моральності.

Водночас, як слушно відзначає А.В. Ландіна, об'єктом жорстокого поводження з тваринами є порушення встановленого порядку поводження з тваринами, а не в цілому моральності. За роки незалежності України було прийнято чимало нормативних актів у сфері охорони тваринного світу, зокрема Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р., Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 21 вересня 2004 р., Закон України «Про мисливське господарство і полювання» від 22 лютого 2000 р., Закон України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р., Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р., Закон України «Про племінну справу у тваринництві» від 15 грудня 2003 р., Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 5 квітня 2000 р.

На необхідності вирішення цих та інших проблем у сфері захисту Проти жорстокого ставлення до тварин неодноразово висловлювалися як публічні діячі, так і громадські організації, останні активно працюють над цією проблемою, прагнучи привернути увагу широкої громадськості. Проте, слід констатувати, що значна частина населення України, щодо питань захисту тварин, на жаль, демонструє доволі пасивну позицію – люди починають звертати увагу на проблему лише тоді, коли вона їх безпосередньо стосується.

Варто, втім, зазначити, що окреслені проблеми є вирішуваними та мають відповідні рішення. При цьому, особливої уваги держави вимагає саме інститут відповідальності за порушення законодавства про захист тварин.

По-перше, на нашу думку, необхідно узгодити об'єкти охорони адміністративного та кримінального законодавства в частині відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. Якщо проаналізувати Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), можна побачити, що як родовий об'єкт тут виступають суспільні відносини у сфері охорони природи та використання природних ресурсів. Водночас, в Кримінальному кодексі (КК) родовий об'єкт, який захищає кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, – це громадський порядок та моральність. Така ситуація виглядає дивно, враховуючи той факт, що склади злочинів, передбачені і в КУпАП і в КК України, практично ідентичні, і різняться лише рівнем суспільної небезпеки (соціальної шкоди), тобто, зовнішньо, практично ті самі дії особи посягають на різні об'єкти. Вважаємо, що саме у КК України використано правильний підхід до визначення об'єкта жорстокого поводження з тваринами, який слід використовувати й в адміністративному законодавстві [1; 2]. Тобто, статтю, що передбачає склад жорстокого поводження з тваринами та відповідальність за нього, потрібно виключити з Глави 7 КУпАП «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини» та, оскільки в цьому кодексі немає окремої глави, присвяченої правопорушенням проти суспільної моралі, помістити її у Главу 14 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку» [3].

Нашу позицію підтверджує норма Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», де зазначено, що поводження з тваринами ґрунтується на таких принципах: жорстоке ставлення до тварин несумісне з вимогами моральності та гуманності, спричиняє моральну шкоду людині. Визнаючи за тваринами певні природні права, суспільство, таким чином, піклується не стільки про захист природи чи екології, скільки демонструє високі моральні та культурні цінності, що характеризуються повагою до життя як такого, особливо до біологічних форм, які мають розвинену нервову систему, а отже здатні відчувати біль, голод, спрагу тощо. Отже, встановлюючи відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, суспільство прагне захистити тварин від страждань, а страждання – категорія етико-психологічна, тісно пов'язана з мораллю. Відтак, вчиняючи адміністративне правопорушення у вигляді жорстокого поводження з твариною, особа порушує управлінські відносини не у сфері охорони природи, а у сфері охорони громадської моралі,

оскільки нехтує загальноприйнятими етичними нормами та правилами, що склалися у суспільстві, сприяє поширенню насилля та жорстокості [4].

По-друге, вважаємо слушним переформатувати норму статті КУпАП про жорстоке ставлення до тварин, щоб вона мала формальний, а не матеріальний склад. Тобто, необхідно видалити зі статті 89 слова «...що призвели до їх страждання, каліцтва чи загибелі». Натомість, у диспозиції статті 299 КК України, закріпити як кваліфікуючу ознаку жорстокого поводження з тваринами настання наслідків у вигляді мучення, каліцтва чи загибелі тварини. У нинішньому вигляді склади адміністративного та кримінального правопорушень, на нашу думку, не цілком корелюють з вищезгаданою суспільною небезпечністю дій, що негативно впливає на коректність їх кваліфікації правозастосовчими органами та вибір міри відповідальності [5]. Адже виходить, що, якщо тварина зазнала каліцтва або загинула внаслідок протиправних дій, до особи може бути застосована лише адміністративна відповідальність, бо у складі злочину, визначеному статтею 299 Кримінального кодексу України, тяжкі наслідки як обов'язкова кваліфікуюча ознака не передбачені. Така ситуація дозволяє правозастосовчим органам цілком правомірно у більшості випадків жорстокого поводження з тваринами відмовляти у відкритті кримінального провадження. З іншого боку – відсутність у КК України цих кваліфікуючих ознак, певним чином полегшує притягнення осіб саме до кримінальної відповідальності. Для цього, в протиправних діях суб'єкта повинні вбачатися лише хуліганські мотиви або ж він має використовувати жорстокі методи, при цьому ні каліцтво, ні смерть тварини, як ми зазначали, не є необхідними для кваліфікації правопорушення як злочину, а поняття «жорстокі методи» є оціночним і не має чітких критеріїв [6].

По-третє, вважаємо, що буде доцільно безпосередньо визначити юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами з подальшим визначенням специфіки умов їх відповідальності. Адже чинне законодавство України надає лише загальні підстави для твердження про можливість притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності за жорстокі дії щодо тварин [7].

По-четверте, на нашу думку, зважаючи на особливості досліджуваного правопорушення, його слід віднести до категорії таких, за які фізичні особи можуть притягуватися до адміністративної відповідальності на загальних підставах. Адже в сучасному українському суспільстві прояви агресії та жорстокості у поведінці неповнолітніх мають, якщо не масовий, то досить поширений характер, і доволі часто ця агресія виміщується ними саме на тваринах, з яких вони всіляко знущаються та мордують їх [8].

Наполягаючи на зниженні віку адміністративної відповідальності за жорстоке ставлення до тварин, ми виходимо з того, що у віці 16 років особа вже достатньо доросла, щоб усвідомлювати небезпеку своєї поведінки. Звідси, якщо підліток усвідомлює, що тварина страждає від його дій, що вона не може чинити опір, не може звернутися за захистом до відповідних правоохоронних органів, то він психологічно є досить зрілим і для розуміння мети заходів адміністративної відповідальності, що застосовуються до нього. Тим паче, що адміністративне покарання не тягне за собою судимості чи будь-яких серйозних обмежень та позбавлень і має, в основному, виховний та превентивно-профілактичний характер. Варто зазначити, що в зарубіжних країнах існує відповідний досвід, зокрема, згідно законодавства європейських країн, відповідальність за жорстоке поводження з тваринами передбачена з 14 років [9; 10].

Висновок. Отже, враховуючі зазначені пропозиції та зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання відповідальності за жорстоке поводження з тваринами країн необхідно посилити відповідальність за цей вид діяльності, а саме збільшення розмірів штрафів. Адже ті, що існують сьогодні інакше як «сміховинними» назвати не можна. З нашої точки зору вони абсолютно не відповідають одному з головних принципів юридичної відповідальності у демократичному, правовому суспільстві – це відповідність покарання небезпечності вчиненої поведінки. Адже коли ми говоримо, що жорстоке поводження з тваринами порушує морально-етичні норми, проголошені у суспільстві, то перш за все маємо на увазі ті із них, що стверджують абсолютну цінність життя як такого і природне право кожної істоти на нього. Однак, якщо поглянути на характер та розмір адміністративних санкцій, що можуть бути покладені на особу за вчинення жорстокого поводження з твариною, виникають сумніви щодо того, що держава дійсно щиро визнає такі цінності та прагне їх захищати. Тож, з нашої точки зору необхідно суттєво збільшити розміри адміністративного штрафу за вчинення жорстокого поводження з тваринами, а також, можливо, встановити в якості альтернативного стягнення виправні роботи строком до одного місяця; адміністративний арешт тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 12.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. Коментар. відп. ред. Е.Л. Стрельцов. 5-те вид., перероб. та допов. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 800 с.
4. Ландіна А.В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2005. 227 с.
5. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від від 21.02.2006 № 3447-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 27. Ст. 230.
6. Leheza, Yevhen. Pisotska, Karina. Dubenko, Oleksandr. Dakhno, Oleksandr. Sotskyi, Artur. 2022. the essence of the principles of ukrainian law in modern jurisprudence. *Revista jurídica portucalense*, december, 342–363. DOI: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(32\)2022.ic-15](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-15).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР*, 1984, додаток до N 51, ст. 1122.
8. Sinkevych, O., YurovskaV., Komissarova, N., Tkachenko, O., & Leheza, Y. (2024). Subjects of public authority in matters of combating terrorism: legal regulation, administrative and criminal aspect. *Ius Humani. Law Journal*, 13(1), 1-14. <https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v13i1.332>.
9. Leheza, Yevhen, Nalyvaiko, Larysa Sachko, Oleksandr Shcherbyna, Victor. Chepik-Trehubenko. Olha (2022). Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani Revista De Derecho*, 11(2), 55–79. <https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312>.
10. Zadyraka, Nataliia. Leheza, Yevhen. Bykovskyi, Mykola. Zheliezniak, Yevhenii. Leheza, Yulia. 2023. Correlation of Legal Concepts of Administrative Procedure and Administrative Liability in the Sphere of Urban Planning. *Jurnal cita hukum indonesian law journal*. Vol. 11 No. 1, pp. 33–44. DOI: <https://doi.org/10.15408/jch.v11i1.31784>.